

УДК 338.24

Криленко В.І.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВА РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Визначено особливості регуляторної політики держави та її роль у підтримці аграрного сектору економіки. Визначено динаміку зміни показників сукупної підтримки сільського господарства України. Виявлено проблеми регуляторної політики у сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва, та внесені пропозиції щодо її удосконалення.

Ключові слова: регуляторна політика, підтримка аграрного сектору, видатки бюджету, державна підтримка, сукупна підтримка сільського господарства.

Крыленко В.И. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА АГРАРНОГО СЕКТОРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РЕГУЛЯТОРНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

Определены особенности регуляторной политики государства и ее роль в поддержке аграрного сектора экономики. Определена динамика изменения показателей совокупной поддержки сельского хозяйства Украины. Выявлены проблемы регуляторной политики в сфере государственной поддержки сельскохозяйственного производства, и внесены предложения относительно ее усовершенствования.

Ключевые слова: регуляторная политика, поддержка аграрного сектора, расходы бюджета, государственная поддержка, совокупная поддержка сельского хозяйства.

Krylenko V.I. GOVERNMENT SUPPORT OF THE AGRARIAN SECTOR AS A COMPONENT OF REGULATORY POLICY OF THE STATE

Peculiarities of regulatory policy of the state and its role in the support of the agrarian sector of economy are defined. Dynamics of the change of indexes cumulative support of the agriculture of Ukraine are defined. Problems of regulatory policy in the sphere of government support the agriculture are revealed, proposals as to its improvement are introduced.

Keywords: regulatory policy, support of the agrarian sector, budget's charges, government support, cumulative support of the agriculture.

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі зумовлює необхідність системного підходу до аналізу сучасних процесів розвитку аграрного виробництва з метою розроблення відповідних напрямів регуляторної політики, які здатні забезпечити швидку адаптацію аграрного сектору до нових умов господарювання. Серед них особливе місце належить обґрунтуванню теоретичних та практичних засад державної підтримки сільського господарства.

Звернемо увагу на те, що державну підтримку не можна ототожнювати з державним регулюванням, оскільки останнє може бути спрямоване не тільки на стимулювання зростання виробництва, а й на їхнє обмеження. В сільському господарстві прикладом обмеження виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції є програми, що застосовуються в країнах ЄС та США. Таким чином, реалізуючи обмежувальну функцію, держава може водночас справляти стимулюючий вплив через систему державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державної підтримки сільського господарства досліджувалися в працях вітчизняних вчених: С.М. Кваші [1], М.Ю. Коденської [2] та ін., які розглядали методологічний базис державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки. Проте особливості регуляторної політики держави та її роль у підтримці аграрного сектору економіки в сучасній науці розглядаються опосередковано, що й обумовило актуальність і об'єктивну необхідність подальшого розгляду питань державної підтримки аграрного сектору як складової регуляторної політики.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у визначенні особливостей регуляторної політики держави в підтримці аграрного сектору економіки та внесенні пропозицій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «державна підтримка» в економічній літературі трактують неоднозначно, найчастіше трапляються й узагальнюються такі поняття, як державна підтримка, державне регулювання, фінансова підтримка чи державна допомога [2, с. 15]. Навіть у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 року цей термін чітко не визначений [3].

Державну підтримку визначають як «цілеспрямоване державне регулювання виробничої діяльності шляхом спрямування бюджетних коштів за відповідними програмами соціально-економічного розвитку» [4]. Існує думка, що державна підтримка є складовою системи державного регулювання АПК, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави стосовно стимулюючого впливу як на розвиток сільськогосподарського виробництва, так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямі [5]. В фінансово-економічному словнику під фінансовою підтримкою розуміють «підтримку суб'єктів господарювання, окремих адміністративно-територіальних одиниць, яка полягає у фінансовому дотуванні та субсидуванні, пільговому кредитуванні, зниженні вартості отримуваних ними ресурсів» [6]. Проте трактування державної підтримки лише з позиції фінансової або бюджетної підтримки, як слушно зазначає А. Діброва, є неповним, оскільки вона може включати також інформаційне забезпечення, підготування кадрів, розвиток дорадництва, системи страхування тощо [7, с. 28], він вважає, що «державна підтримка – це складова системи державного регулювання сільського господарства, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулюючого впливу на розвиток як сільськогосподарського виробництва,

так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямі» [7, с. 77].

За період незалежності України з метою подолання негативних тенденцій та створення умов для позитивної динаміки розвитку аграрного сектору Верховною Радою було прийнято низку базових законів і нормативно-правових актів, проте законодавство України, що стосується надання державної допомоги, має фрагментарний та неповний характер. Основними нормативно-правовими актами, що визначають державну підтримку аграрної галузі та сільськогосподарських товаровиробників в Україні, є закони України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» [8], «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [9].

Бюджетна підтримка товаровиробників аграрного сектору України здійснюється у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, а також фінансування капітальних вкладень, що мають безповоротний та зворотний характер, надання гарантій щодо залучення інвестиційних кредитів, підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах (субсидіювання відсоткових ставок по залучених кредитах), підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою, машинами і устаткуванням на умовах лізингу, спеціалізована підтримка з окремих напрямів, забезпечення системи аграрної освіти, науки тощо [10].

Так, для підтримки тваринницької галузі ще у 2003 р. введено доплати сільськогосподарським товаровиробникам за збереження поголів'я корів м'ясного та молочного напрямку, овець та кіз тощо, у 2004 р. – бюджетні субсидії сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними тварини переробним підприємствам, у 2006 р. запроваджено виробничі дотації у рослинництві – бюджетні виплати на гектар зернових, ріпаку, льону. Загалом бюджетна підтримка виробників продукції рослинництва та тваринництва у 2006-2008 рр. (погектарні виплати, виплати на наявне поголів'я та доплати за здану худобу) становила у середньому 1,6-2,7 млрд. грн., у 2009 р. скоротилась до 370 млн грн., у 2010 р. – до менш, ніж 100 млн грн. Субсидії на придбання ресурсів передбачають компенсацію вартості добрив (діяла лише у 2004 р.) і компенсацію 30% вартості придбаної вітчизняної техніки (діє з 2002 р.) [11].

Згідно висновками про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» використання видатків бюджету здійснювалося Міністерством аграрної політики та продовольства України за конкретними окремими бюджетними програмами. Водночас за наявності спрямованих відкритих асигнувань Міністерство аграрної політики та продовольства не використало на їх виконання – 803,5 млн грн., з них на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі – 424,9 млн грн., керівництво й управління у сфері земельних ресурсів, а також проведення земельної реформи – 161,0 млн. грн. [12].

За бюджетною програмою на 2011 р. «Здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» фінансову підтримку за загальним фондом у сумі 619,8 млн грн. на часткову компенсацію відсотків за банківськими кредитами, в тому числі на погашення кредиторської заборгованості минулих років, одержали 2668 підприємств агропромислового комплексу. Це при тому, що обсяги пільгових кредитів, за-

лучених у 2007-2011 роках, за якими підприємствам АПК було частково компенсовано відсоткову ставку, становили понад 10,8 млрд. грн. у тому числі короткострокових кредитів – 5,6, середньострокових – 2,7, довгострокових – понад 2,5 млрд грн. [2, с. 18].

За бюджетною програмою «Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва» кошти загального фонду у сумі 32,1 млн грн. були спрямовані на бюджетну тваринницьку дотацію. Вищезазначена підтримка була надана лише 285 сільгоспдприємствам на утримання 26,5 тис. гол. корів м'ясного напрямку продуктивності, поголів'я телиць (5 тис. гол.) [2, с. 18], закуплених у фізичних осіб для поповнення основного стада.

За бюджетною програмою «Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів зі зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінного регулювання державного інтервенційного фонду» за спеціальним фондом за рахунок коштів бюджетної програми було здійснено оплату за зберігання зерна і цукру державного інтервенційного фонду у сумі 143,8 млн грн., за переробку зерна – 66,9 млн грн., переміщення та відвантаження зерна державного інтервенційного фонду – 25,3 млн грн., всього на суму 236,0 млн грн. [2, с. 18].

За окремими бюджетними програмами кредитування здійснювалося в незначних обсягах або взагалі не розпочато. Так, на формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також на закупівлю матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників спрямовано в 2012 р. 2 млрд. 227,6 млн. грн., або 30,9% плану (7,2 млрд. грн.); фінансування проектів розвитку за рахунок коштів, залучених державою, проведено в сумі 63,0 млн грн., або 26,1% плану (241,2 млн гривень) [12].

За наявності ресурсів кредитування інших програм проведено в обсягах, значно менших планових. Так, Міністерство аграрної політики та продовольства за наявності залишків невикористаних бюджетних асигнувань у сумі 6,3 млн грн. і надходження коштів від повернення раніше наданих кредитів у сумі 28,9 млн. грн. на кредитування фермерських господарств спрямувало 6,4 млн грн., або 18,2% наявних фінансових ресурсів та 23,1% плану (27,8 млн гривень) [12]. Тобто Міністерство аграрної політики та продовольства як головний розпорядник бюджетних коштів не забезпечило ефективного управління бюджетними коштами.

Показник підтримки виробників, що використовується ОЕСР, відображає щорічний обсяг грошових трансферів фермерам у результаті здійснення таких заходів підтримки, які: зберігають розрив між внутрішньою ціною і ціною на кордоні певної країни (підтримка ринкових цін); передбачають виплати фермерам на основі таких критеріїв, як кількість виробленої товарної продукції, обсяг ресурсів, що використовуються, поголів'я вирощуваної худоби, площа оброблюваних земель або надходження і доходи, що отримують фермери.

ОЕСР щорічно проводить моніторинг аграрної політики не тільки держав, що входять до цієї організації, а й економік, які інтенсивно розвиваються. Зважаючи на те, що кон'юнктура світового ринку і його основні макроекономічні параметри перебувають під впливом рівня та ефективності державної підтримки агропродовольчого сектору, вважаємо за доцільне дослідити тенденції розвитку сукупної підтримки сільськогосподарства України, Росії та США.

Визначимо динаміку зміни показників сукупної підтримки та її рівня (таблиця).

Таблиця

Динаміка показників сукупної підтримки сільського господарства

	Україна			США			Росія		
	Млн. долл. США	EUR млн.	частка у % до ВВП	Млн. долл. США	EUR млн.	частка у % до ВВП	Млн. долл. США	EUR млн.	частка у % до ВВП
2000	112.4	121.95	0.36	92399,3	100262,9	0.93	847,7	919,8	0,30
2001	763,7	852,7	2,00	93525,0	104430,0	0.91	3177,2	3547,7	1,30
2002	166.6	176.73	0,39	87310,9	92642,6	0.82	3030,0	3215,01	0,90
2003	279,1	247.03	0.56	88297,1	78157,3	0.80	6062,5	5366,3	1,40
2004	766,0	616,5	1,20	99101.71	79763,2	0.84	10442,5	8404,7	1,80
2005	2642,0	2125.78	3,10	100954,5	81229,9	0.80	7921,3	6373,7	1,40
2006	2900,0	2310,4	2,80	94918,6	75621,4	0,71	10066,2	8019,7	1,10
2007	1545,1	1128.66	1,10	97172,4	70983,0	0,7	13557,4	9903,5	1,40
2008	1765,3	1207.40	0.98	104733,2	71635,7	0,74	24717,2	16906,1	1,50
2009	2390,7	1720,8	2,80	123662,7	89012,5	0.89	20921,5	15059,3	1,70
2010	2705,4	2042,7	1,90	135868,8	102586,8	0.94	19212,7	14506,4	1,40
2011	-1060,5	-762,7	-0.64	143778,1	103399,3	0.96	19957,4	14352,5	1,10
2012	1260.16	980,4	0,74	156355,6	121645,6	1.00	16035,1	12475,4	0,80

*Розраховано за даними [13]

Так, за останніх дванадцять років у США сума сукупної підтримки зросла майже на 70%. У Росії та Україні сукупна підтримка збільшилася за останніх дванадцять років практично в 10 разів. У Росії та Україні рівень сукупної підтримки сільського господарства коливався в інтервалі 0,3-1,9% та 0,36-3,1%. Зазначимо, що рівень сукупної підтримки сільського господарства у ВВП країни не враховує частки сільського господарства в економіці країни. В Україні частка сукупної підтримки у ВВП вища порівняно з Росією, США що пояснюється більшою часткою сільського господарства в економіці країни.

Висновки. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Незважаючи на наявність достатнього законодавчого і нормативно-правового забезпечення щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва, державній політиці у цій сфері притаманна низка проблем, основні з яких полягають у наступному.

Зменшення фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2012 р.» на пряму підтримку сільського господарства передбачено спрямування 2,82 млрд. грн., що на 31% менше, ніж у 2011 р. [11], і значно менше суми, яку Україна може виділяти згідно домовленості з СОТ.

Низький рівень обізнаності виробників сільськогосподарської продукції щодо можливостей одержання державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, внаслідок чого основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами. Упродовж 2012 р. окремі головні розпорядники бюджетних коштів не забезпечили належного управління наявними ресурсами спеціального фонду. Так, на кінець 2012 р. залишки невикористаних головними розпорядниками бюджетних коштів відкритих асигнувань спеціального фонду, за винятком власних надходжень бюджетних установ і відповідних видатків, а також субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, становили 2 млрд. 843,8 млн гривень. Міністерство аграрної політики та продовольства за наявності залишку відкритих асигнувань у сумі 172,2 млн грн і надходжень коштів збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства в сумі 1 млрд. 75,0 млн грн. на державну підтримку розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства

використало лише 309,2 млн грн, або 24,8% наявних ресурсів і 28,8% плану [12].

Недостатні обсяги фінансування державних програм, а також неефективність використання коштів за ними. Аудит стану виконання «Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 рр.», проведений Рахунковою палатою України, засвідчив, що за час дії програми рівень виконання заходів за рахунок бюджетних коштів становив лише 18,2% від передбаченого обсягу. При цьому з бюджету фінансувався лише один із трьох програмних напрямів – дослідно-конструкторські роботи. Два інші – компенсація кредитних ставок банків за кредитами на технічне переоснащення підприємств АПК та вдосконалення нормативно-правової бази з питань машинобудування для АПК – не фінансувалися взагалі [14].

Наявний низький рівень використання непрямих заходів підтримки аграрного сектору. В Україні відсутні програми щодо охорони сільськогосподарських земель, їх раціонального землекористування, консервації деградованих та малопродуктивних земель. Не розроблено механізми державної компенсації при страхуванні сільськогосподарської продукції.

Вважаємо, що Україні слід скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки сільськогосподарського виробництва, основними напрямами якої є: підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства; підтримка дрібних товаровиробників, сімейних ферм та кооперативних об'єднань; охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь; встановлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції; розвиток ринкової інфраструктури; підтримка місцевих ініціатив розвитку сільських територій та якості життя на селі; розвиток аграрної науки та впровадження у виробництво новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції; розвиток сільськогосподарського машинобудування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 12–21.
2. Коденська М.Ю., Єремєєва А.В. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 14–21

3. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
4. Лузан Ю.Я. Облік державної підтримки агропромислового виробництва / Ю.Л. Лузан, В.М. Жук, І.В. Герасимук. К. : Вид-во ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2009. – 324 с.
5. Роздайбіда О.В. Економіко-правові засади сучасного державного регулювання економіки АПК України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vnuua_etp/2011_2/17_.
6. Фінансово-економічний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyclop.com.Ua/content/view/1608/1/1/1/>
7. Діброва А.Д. Державне регулювання сільського господарства: теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва / . – К. : ВРД «Формат». – 2008. – 448 с.
8. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
9. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09.02.2012, № 4391-УІ // Голос України. – 2012. – № 43. – 5 березня.
10. Левандівський О.Т., Особливості державного регулювання АПК // Економіка та управління АПК : Збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т.–Біла Церква, 2011. – Вип. 5(85). – С. 16–20.
11. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.
12. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2012 рік [Електронний ресурс]: режим доступу : // http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16741935/Visnovok_2012.pdf
13. Producer and Consumer Support Estimates (OECD Database 1986–2012) / Organisation for economic cooperation and development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2012TSE_EE
14. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>

УДК 658.15

Ларікова Т.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню методів розрахунку інтегральної оцінки фінансового стану з метою оперативної оцінки показників фінансового стану та виявлення резервів підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарювання.

Ключові слова: інтегральна оцінка, фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, рентабельність.

Ларикова Т.В. ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТА ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ СУБЪЕКТОВ ВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВА

Статья посвящена исследованию методов расчета интегральной оценки финансового состояния с целью оперативной оценки показателей финансового состояния и выявления резервов повышения эффективности функционирования субъектов ведения хозяйства.

Ключевые слова: интегральная оценка, финансовое состояние, ликвидность, платежеспособность, финансовая стойкость, деловая активность, рентабельность.

Larikova T.V. THE ARTICLE IS DEVOTED FEATURE OF CALCULATION OF INTEGRAL ESTIMATION OF THE FINANCIAL STATE OF SUBJECTS OF MENAGE

To research of methods of calculation of integral estimation of the financial state with the purpose of operative estimation of indexes of the financial state and exposure of backlogs of increase of efficiency of functioning of subjects of menage.

Keywords: integral estimation, financial state, liquidity, solvency, financial firmness, business activity, profitability.

Постановка проблеми. Оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання передбачає вивчення та розрахунок комплексу показників, які відображають різні сторони діяльності підприємств та впливають на ефективність прийняття управлінських рішень. За результатами оцінки фінансового стану можливо побачити проблемні сторони фінансової діяльності підприємства та розробити заходи щодо підвищення ліквідності, платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості, також оцінити виробничий механізм та визначити перспективи його розвитку, виявити резерви підвищення ефективності функціонування підприємства та попередити виникнення фінансових негараздів. Групування зазначених показників дозволяють отримати інтегральну оцінку фінансового стану підприємства у ринковому середовищі.

Таким чином, актуалізується питання удосконалення методики оцінки фінансового стану з метою чіткого уявлення про фінансове положення підприємств та можливості визначення рекомендацій щодо покращення їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі дослідженню методів оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання приділялось багато уваги зарубіжними та вітчизняними вченими, зокрема: Е. Альтманом, М.І. Бакановим, У. Бівером, А. Гропелі, В.В. Ковальовим, І.Я. Лукасевич, Е. Нікбахтом, Р.С. Сайфулінін, Г.В. Савицькою, А.Д. Шереметом, та ін. Значний внесок у розробку теоретико-методичних засад оцінки фінансового стану підприємств внесли такі вчені, як: Т.Г. Бень, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, С.Б. Довбань, В.М. Івахненко, Л.А. Лахтіонова, Є.В. Мних, В.О. Подоль-